

ASUUKO PINNAN ALLA PETO?

MATTI PELTONEN

HISTORIAN TAKA-ASKELET

Maaliskuun 16. päivänä 1968 amerikkalainen joukko-osasto hyökkäsi Son Myn seudun kyliin. CIA:n tiedustelutietojen mukaan kylät, erityisesti My Lai, olivat Vietkongin kommunistisissien ja näiden kannattajien tukikohta. Kyliin voitiin hyökätä yllättäen aamunkoitossa, koska kaikki viattomat ihmiset olisivat aamuseitsemältä markkinoilla. Kahdessa kylässä surmattiin armotta siviiliväestöä: My Laissa lähes 400 henkeä ja Co Luysssa noin 90. Kaksi tavallisista amerikkalaisnuorukaisista koostuvaa komppaniaa suoritti kylmäverisen joukkomurhan. My Laissa annettuun *search and destroy* -tehtävään kului yli neljä tuntia. Surmatut olivat pääasiassa naisia, lapsia ja vanhuksia. Amerikkalaisia vastaan ei ammuttu yhtään ainoaa laukausta. Tehtävän jälkeen upseerien My Lain operaatiosta raportoima *body count* oli 128. Kun vastustajan aseita ilmoitettiin löydetyn vain kolme kappaletta, ymmärsivät kaikki tapahtumasta tiedon saaneet, mistä oli kysymys. Oli jälleen surmattu suuri joukko viattomia siviilejä.

Maailma sai kuulla My Laista vasta seuraavan vuoden syksyllä, pian ensimmäisten astronauttien kuukävelyn jälkeen. Pitkien tutkimusten ja lukuisten oikeusprosessien jälkeen tapahtumaan ja sen salailuun syylistyneet vapautettiin ilman julkista oikeudenkäyntiä.

Kirjoitus on laajennettu *Historisk Tidskrift för Finland* -lehdessä (4/1993) ilmestyneestä kirja-arvoselusta.

Ainoa poikkeus oli luutnantti William Calley, joka pitkän oikeudenkäynnin jälkeen tuomittiin elinikäiseen pakkotyöhön. Presidentti Richard Nixon vapautti hänet kolmen päivän kuluttua. Presidentin mielestä suurimpia syyllisiä koko juttuun olivat *those dirty rotten Jews of New York*. Nykyisin My Lain tapahtumat saattavat kummitella kaunistellussa muodossa Francis Coppolan *Ilmestyskirja*. *Nyt* (1979) tai Oliver Stonen *Platoon – Nuoret sotilaat* (1987) tapaisissa tasokkaammassa Vietnam-elokuvissa.

Olin itse tuolloin vasta koululainen. Uskoin muiden tapaan, että My Lai oli ”erillinen tapahtuma”, harvinainen poikkeus, joka ei kuuluisi sodankäynnin arkeen ja kaikkein vähiten sivistyneen länsimaan sodankäynnin arkeen. Suomalaisessa sanomalehdistössä tapahtumaa ei osattu yhdistää muuhun kuin natsi-Saksan aikaisiin hirmutekoihin. En tiennyt juuri mitään toisen maailmansodan Tyynenmeren alueen taisteluista, en ollut edes kuullut Samarin saaren verilöylystä 1900-luvun alussa Filippiineillä, ja poikavuosien intiaaniromaaneissakin suurimman osan vihollisten päänahoista ottivat intiaanit. Ei kai kukaan englantia puhuva leikkelisi vihollisensa päästä – muista kehonosista nyt edes puhumattakaan – voitonmerkkejä kotiin vietäviksi?

Vaikka kouluopetus vielä 1960-luvulla olikin perin vanhakantaista, uudistuivat historianantutkimus ja historiantutkimus juuri silloin. Muistan, miten häkellyttävää oli lukea Englannin siirtomaavallan kehityksestä Irlannis-

sa, esimerkiksi Oliver Cromwellin joukkojen syyskuussa 1649 tekemistä tuhansia uhreja vieneistä Wexfordin ja Droghedan kaupunkien joukkomurhista. Aikaisemmasta historiankirjoituksesta poikkeavaa tietoa tuli esille kansalaissodasta ja sen jälkiselvittelystä. Jaakko Paavolainen teki tutkimuksillaan virallisiksi tiedot punaisen ja valkoisen terrorin uhrien lukumääristä Suomessa: punaiset tapoivat 1 649 ja valkoiset 8 380 (+ vankileireillä menehtyneet noin 12 000 punavankia). Sitten kerrottiin 1920-, 1930- ja 1940-luvun poliittisista vangeista Suomessa sekä keskitysleireistä omille ja valloitetujen alueiden kansalaisille toisen maailmansodan aikana. Suuri osa tästä historiantutkimuksesta on vasta kertonut, *mitä* on tapahtunut, mutta kovin vähän on pohdittu, *miksi* näin on tapahtunut. Esimerkiksi vuoden 1918 poliittisista väkivaltaisuuksista pelkät Paavolaisen selvittämät määrälliset suhteet tuntuivat ilmeisesti pitkään niin järkyttäviltä, että väkivaltaisuuksiin liittyviä tutkimuskysymyksiä ei edes ole huomattu ottaa esille.

1930-luvun Saksa tuli esille jo My Lain verilöylyyn osallistuneiden omissa puheissa. Eräät väkivaltaan osallistuneistakin käyttivät operaatioistaan nimitystä *this Nazi kind of thing*. Teoriat terrorin ja väkivallan arkipäiväistymisestä ovatkin kiinnostavia luettaessa My Lain verilöylystä ja sen peittelystä 1960-luvun lopulla tai vuoden 1918 jälkiselvittelyistä Suomessa. Mielestäni kiinnostavimmalla ja jännittävimmällä tavalla nämä kysymykset on asettanut Norbert Elias sivilisaatioprosessiksi kutsutussa teoriassaan. Elias lähtee siitä, että yhteiskunta ei ole mitään luonnollista olotilaa, normaalia elämää, josta sitten joinain erityisinä häiriöhetkinä horjaddettaisiin aivan poikkeuksellisesti. Yhteiskunta ei ”ole”, toisin sanoen sitä ei voi hahmottaa sarjana tasapainotiloja. Tässä hän ennakoii E. P. Thompsonin oivallusta siitä, että yhteiskunnalliset ilmiöt (kuten luokka) eivät ole, vaan ne tapahtuvat. Olivat ne millaisia tahansa, ne voivat olla sellaisia vain lukematomien voimakkaiden pyrkimysten ansiosta.

”Normaali elämä” on myös suunnattomien ponnistusten takana.

Miten sitten ”tasapainosta” joudutaan harhaan, miksi sivistys joskus ottaa takapakkia? Tämän kysymyksen pitäisi olla yhtä kiinnostava kuin vastakkaisenkin kysymyksen. Norbert Eliasin ajattelun valossa on ilmeistä, että ”sivistyksestä” poikkeaminen on yhtä kovan työn takana kun sen ylläpitäminenkin. Valitettavasti tästä puolesta ei kuitenkaan juuri ole tutkimuksia ja valmius puhua tästä ilmiöstä käsitteellisesti on vähäinen. Amerikkalaiset Michael Bilton ja Kevin Sim antavat tutkimuksessaan My Lain verilöylystä erittäin suuren merkityksen historiantutkimukselle kollektiivisena muistina juuri tässä suhteessa.¹ Heidän mielestään voittaneille osapuolille tyypillinen tapa vaieta omista sotarikoksista, jotka eivät tule samalla tavalla tuomituiksi kuin hävinneen osapuolen teot, on olennainen osa sotarikosten jatkumista.

SUOMI VUONNA NOLLA

Heikki Ylikankaan *Tie Tampereelle* on tekijän johdonmukainen jatko tutkimussarjalle, jossa on tutkittu Etelä-Pohjanmaan väkivaltahistoriaa.² Sitä ovat edeltäneet huomiota herättäneet tutkimukset nuijasodasta ja puukkojunkkarien ajan monista ilmiöistä. Välillä Ylikangas on yleistävästi tutkinut koko Suomea, välillä porautunut Pohjanmaan historiaan sen huippukohdista. Vuoden 1918 esilleottoa Ylikankaan tutkimuksissa on jo odotettu, mutta silti hän onnistui yllättämään sekä tutkijayhteisön että lukijansa. *Nuijasota*-teoksen tapaan nytkään ei ole kyse maa-

¹Michael Bilton & Kevin Sim: *Four Hours in My Lai. A War Crime and Its Aftermath*. Penguin Books 1993. Ks. myös Heikki Ylikankaan haastattelua Kansallisen trauman purkaja Yliopisto-lehdessä 15/1993.

²Heikki Ylikangas: *Tie Tampereelle*. Dokumentoitu kuvaus Tampereen antautumiseen johtaneista sotatapahtumista Suomen sisällissodassa 1918. Otava 1993.

kuntahistoriallisesta kuriositeetistä, vaan koko valtakuntaa koskevasta suuresta tapahtumasta, jota käsitellään lukijaa puhuttelevalla tuoreella tavalla.

Enemmän kuin mikään muu Ylikankaan aikaisempi sosiaalishistoriallinen tutkimus on *Tie Tampereelle* historiaa alhaalta päin, *history from below*. Hän pyrkii mahdollisimman paljon katsomaan asioita osanottajien näkökulmasta, heidän tekojensa, kokemuksiensa ja pelkojensa kautta. Näin tarkasteluun tulee puhtaaseen makronäkökulmaan verrattuna täysin uusia kerroksia, jotka vaikuttavat argumentaatioon. Mikrohistoriallinen näkökulma tutkimuksessa ei siis ole pelkkä historiankirjoituksen kansanomaistamisen menetelmä, joka ei voisi lisätä tutkimukseen mitään olennaista uutta, kuten Viljo Rasila arveli *Tie Tampereelle* -teoksen arvostelussaan *Historiallisessa Aikakauskirjassa*.³ Tutkijan käsissä pienet asiat ja yksittäiset tapahtumat eivät osoittaudu pelkästään pieniksi ja yksittäisiksi, vaan niiden kautta asiaa katsottaessa vanha kokonaiskuva muuttuu ja saa uuden hahmon. Ilman pyrkimystä uuteen yleistyksen ei arkipäivän historiasta tai mikrohistoriasta edes voi puhua uutena suuntauksena.⁴ Kun samalla näihin uusiin pieniin tosiasioihin ja erillisiin tapahtumiin liittyy valtava eettinen lataus, saa tutkimus siitä lisädimension. Se on merkittävinä historiantutkimusta, mitä Suomessa on tehty vuosikymmeniin.

Vietnamissa kaikki tiesivät *body count* -lukujen fiktiivisyyden ja arvasivat tapetuksi ilmoitettujen vihollisten ja heiltä löydettyjen aseiden suhteesta – se oli yleensä kuuden suhde yhteen – taisteluihin osallistumattomien siviilien kärsimykset. Ylikangas tekee Tampereen taistelua edeltäneistä yhteenotoista säännöllisesti havainnon, että puolustavalla punaisella osapuolella on monta ker-

taa suuremmat tappiot kuin hyökkäävällä valkoisella osapuolella. Ylikankaan mielestä tutkijan lähdekritiikin pitäisi tällä kohden herätä, varsinkin kun muistitieto ja kaunokirjallisuus ovat vuosikymmeniä tarjonneet aineksia epäsuhtaan tulkitsemiseksi. Epäsuhta kaatuneiden lukumäärissä ei siis vielä todista mitään, vaan sen pitäisi vain ohjata historian-tutkijaa *tutkijan* rooliin. Tampereen taistelua edeltänyt sodankäynti sisälsi useita taistelujen jälkeisiä vankien joukkoteloituksia. Jotkut näistä Ylikangas pystyy dokumentoimaan vakuuttavasti useiden toisiaan vahvistavien lähteiden avulla, joistakin toisista tapahtumista hän joutuu vain toteamaan kaatuneiksi ilmoitettujen määrän epäsuhtaan. Valkoinenkin terrori alkoi heti sodan alussa.⁵

Tämä on sinänsä uusi ja hätkähdyttävä tulos. Hätkähdyttävintä tuloksessa on se, että se voi olla vielä uusi, vaikka niin monet tutkijat ovat tunteneet asian jo kauan. Ylikangas tekee terrorista keskeisen elementin koko teoksen rakenteelle. Jatkuvat summittaiset joukkoteloitukset synnyttivät kauhun ilmapiiriin. Upseerit, eräät ruotsinmaalaiset ja virolaiset vapaaehtoiset mukaan lukien, osallistuivat teloituksiin. Oli etukäteen tiedossa, mitä taistelussa hävinneelle osapuolelle tehdään. ”Vankeja ei oteta.” Terrorin pelko synnytti erittäin voimakkaan puolustautumisen tarpeen. Siksi Tampereen taistelusta tuli niin pitkä, niin julma ja niin verinen. Tiedettiin, että antautuminen oli yhtä varma keino kuolla kuin taistelussa kaatuminen. Ilman summittaisia teloituksia moni asia olisi voinut mennä toisin.

Taisteluiden ja teloitusten lisäksi tie Tampereelle sisälsi paljon muitakin kokemuksia. Punaisuuden ja valkoisuuden lisäksi oli puolueettomuutta ja opportunistia. Nuoriso järjesti tansseja rintaman molemmin puolin.

³Viljo Rasila: Verevä kuvaus vuoden kahdeksantoista sodasta. Historiallinen Aikakauskirja 3/1993.

⁴Vrt. Carlo Ginzburg: *Microhistory: Two or Three Things That I Know about It*. *Critical Inquiry* 20 (1993), 10–35.

⁵Traditionaalisen tyylin sotahistoriassa nämä tapahtumat edelleen sivuutetaan. Ks. esim. suhteellisen uutta teosta Jussi T. Lappalainen & Juhani Piilonen & Osmo Rinta-Tassi & Marja-Leena Salcola: *Yhden kortin varassa*. Suomalainen vallankumous 1918, 1989.

Kaikki juhlivat: laulu ja soitto, viina ja sauna viihdyttivät. Saunakertomuksia on kirjassa useita, mutta yliveto on juttu fennomaani Matti Kivekkäästä yleisessä saunassa (s. 78–80). Taistelujen arki ja sen yksityiskohdat ovat läsnä. Varusteiden puutteellisuus ja talven kylmyys välittyvät lukijalle jatkuvasti. Kirjan lopulla, kevään jo koittaessa, kiinnitetään huomio myös hajuihin. Hevosten raadot ja mätänevät ruumiit pilaavat ilmaa, punavangit on suljettu sietämättömän ahtaisiin ja kurjiin tiloihin. Rehtori Tiililän päiväkirjasta Ylikangas on kuitenkin löytänyt tasapainottavan yksityiskohdan. Kun tamperelaisten valkoisten lähetystö käy kiittämässä Mannerheimiä Tampereen valtauksen jälkeen, leijailee pitkään paikallaan olleessa salonkijunassa ankara käymälöiden lemu.

ETELÄ-POHJANMAA

Miksi joukkotoivotukset alkoivat? Miten ne alkoivat? Kuka ne aloitti? Ylikankaan vastaus on: jääkäriupseerit ja heidän antamaansa esimerkkiä noudattavat eteläpohjalaiset. Etelä-Pohjanmaan väkivaltakulttuuri on jälleen syytettyjen penkillä. Ylikankaalle tämä on paradoksi. Miksi juuri eteläpohjalaiset olisivat lähteneet innokkaasi kukistamaan Etelä-Suomen työläisiä ja köyhiä maalaisia? Ylikankaan Etelä-Pohjanmaa tämän vuosisadan alussa on tasa-arvon paratiisi. Viimeistään siirtolaisuus oli imaissut sosiaalisen eriarvoisuuden muassaan. Etelä-Pohjanmaalla saattoi olla enintään jotain vanhaa hapatusta herroja vastaan, mutta ei punaisen Suomen proletaarisia vallanpitäjiä vastaan. Kauna venäläisiä vastaan, ryssänviha, tekee pohjalaisista Ylikankaan tulkinnan mukaan helposti harhaanjohdettavia.⁶

Kysymys siitä, miten väkivallan kierre syn-

tyy ja miten sitä ylläpidetään, on Ylikankaan teoksen kiinnostavin aspekti. My Lain verilöylyä tutkineet Bilton ja Sim toteavat yksikantaan omasta aiheestaan, että tavalliset amerikkalaisnuorukaiset menivät mukaan Vietnamissa jo syntyneeseen väkivaltakulttuuriin, koska he pelkäsivät, koska he eivät voineet asialle mitään, eikä kukaan muukaan tehnyt asialle mitään. Yksityiskohtainen Yhdysvaltain armeijan tavoitteiden, keinojen ja taistelutilanteissa syntyneiden käytäntöjen analyysi johtaa heidät esittämään kärjekkään väitteen, jonka mukaan siviilien joukkomurhat olivat taisteluyksiköille ainoa tapa pärjätä Vietnamissa. Biltonin ja Simin etuna on ollut mahdollisuus haastatella verilöylyn suorittajia, verrata heidän sekä samankaltaisissa olosuhteissa toisen maailmansodan aikana ja Koreassa 1950-luvulla taistelleiden kuvauksia tapahtumista ja tuntemuksista. On korostettava sitä, että tällainen sivilisaation takaperoinen kehitys ei ole mikään yksinkertainen ja helppo ”repsahdus”, ei mikään perimmäisen ihmisluonnon nopea näkyviin tulo sivistyksen ohuen pintasilauksen läpi, vaan todella suurten ponnistusten tulos. Bilton ja Sim viittaavat sodasta toiseen jatkuvaan toiseen historiaan, sodankäynnin pimeään puoleen, joka esimerkiksi Yhdysvaltain tapauksessa käsittää kehityksen intiaanisodista Filippiinien ja Tyynenmeren taisteluiden kautta Korean ja Vietnamin sotaan. Pitkää jatkuvuutta osoittaa esimerkiksi vihollisista käytetyt nimitykset. Filippiiniläisistä käytettiin jo 90 vuotta sitten nimitystä *goo-goos*, vietnamilaisista 1960-luvulla nimitystä *gooks*. Voittaneet osapuolet salaavat kuitenkin omat pimeät hetkensä, ne halutaan unohtaa. Tästä unohtuksesta tulee kuitenkin ansa: seuraavalla kerralla taas koetaan ”erillisiä tapahtumia”. Ollaan ymmällään: ”Eihän tällaista voi enää tapahtua!”. Unohtaminen ja salailu johtavat siihen, ettei tällaisia prosesseja tutkita ja ymmärretä. Ja kun ei ymmärretä, ei samalla tunneta jotain aivan keskeistä omasta yhteiskunnasta. Lisäksi häpeän kierre helposti kaksinkertaistuu, kun omien rikosten salailuakin lopulta

⁶Tiivistetyssä muodossa Ylikangas esittää teorian sa artikkelissaan kiinnostavassa artikkelikokoelmassa *Vaikea totuus*. Vuosi 1918 ja kansallinen tiede (toim. Heikki Ylikangas, SKS 1993).

joudutaan peittelemään ja puolustelemaan.⁷

Kevään 1918 tapahtumista voi kysyä myös, miksi joissakin tilanteissa tapahtui pöyristyttäviä väkivallantekoja ja joissakin tilanteissa ei. Ehkä kiinnostavin tällainen kysymys juuri Ylikankaan kirjaa lukiessa olisi, miksi punaiset eivät järjestäneet Tampereella ennakoivaa kostoiskua ennen antautumista. Piirityksen ankaruus ja pitkä kesto olisivat voineet olla kasvualusta suurelle onnettomuudelle. Mutta se tapahtuikin vasta antautumisen jälkeen ja voittajien toimesta. Ylikangas ei esitä varmoja lukuja, mutta on mahdollista, että Tampereen antautumisen jälkeen teloitettiin noin tuhat ihmistä enemmän kuin aikaisemmin on arveltu.⁸ Teloitettujen antautuneiden ja vankien joukossa oli lapsia, haavoittuneita ja sanitärejä.

Luutnantti Calley kirjoitti muistelmissaan *Body Count* (1971), ettei hän suinkaan My Laissa tappanut ihmisiä.⁹ He olivat vain jotain massaa, kylläkin elävää, joka kantoi hänen luulemansa mukaan kommunismin aatetta. Eivät he olleet samanlaisia ajattelevia ihmisiä kuin hän. Yhdysvaltain armeijan tiedottajien ja juristien näkemyksen mukaan My Lain joukkomurhan uhrit olivat *noncombatants* ja *Oriental human beings*. Luutnantti Calleylle edes lapset eivät olleet ihmisiä, hehän olivat tulevia vihollisia. Hän kertoi suhtautuvansa vihollisiin kuten etelävaltiolaiset mustiin: ne olivat likaisia ja vaarallisia. Millaista oli vihanpito Etelä-Pohjanmaalla ollut vuosisadan alussa? Keitä siellä oli opittu pitämään likaisina ja vaarallisina? Ylikangas keskittyy tutkimuksessaan tapahtumien kulkuun ajassa eteenpäin, siihen mitä joukkoteloitukset ja terrorin ilmapiiri merkitsivät Tampereen tais-

telun yhteydessä. Tämä suuntautuminen jättää jollekulle toiselle tutkittavaksi kehityksen ajassa taaksepäin, sen tutkimisen, miksi tähän jouduttiin. Suomessa tähän mennessä ainoa analyysi pelon ja häpeän muuttumisesta väkivallaksi on Joel Lehtosen novelli ”Aapeli Muttisen sotaa” kokoelmassa *Kuolleet omenapuut* (1918).

Etelä-Pohjanmaa on Ylikankaan heikko kohta. Hänen on vaikea ymmärtää, miksi Etelä-Pohjanmaan maanomistajat yhtyivät sisällissotaan ruotsinkielisten kartanonherrojen rinnalla. Läpi teoksen ilmenevät käsitykset Etelä-Suomesta ”Kartano-Suomena” ja kartanoista maaseudun luokkaristiriidan kärjekkäimpinä ilmauksina siirtävät talollisväestön lähes punaisten rintamaan (vrt. s. 22). Maanvuokrakysymys oli kuitenkin yksi vuosisadan alun kipeimmistä yhteiskunnallisista ongelmista. Talolliset olivat maanomistajien rintaman suurin ryhmä. Ristiriita ilmeni elämän kaikilla aloilla. Ongelma oli kärjistynyt juuri 1910-luvulla vuoden 1909 maanvuokralain osoittautuessa täysin sudeksi. Maatyöläisten lakot ja maataloustyönantajien järjestäytyminen vuonna 1917 kiihottivat mieliä äärimmilleen. Talollisten samastuminen kansalaissoadan valkoiseen osapuoleen on ollut niin ymmärrettävää, että se on suomalaisessa tutkimuksessa lähes unohdettu selittää. Puolustessaan taloudellisia etujaan maanomistajina ja maataloustyönantajina sekä vielä kuntatasolla ilmenevää etuoikeutettua asemaansa eivät Etelä-Pohjanmaan maanomistajat olleet suinkaan vieraan asialla.¹⁰ Pohjalaisten käytäytymistä vuosina 1917–1918 ei tarvitse selittää pelkästään paikallisilla erikoisoloilla, sillä maakunta oli tuolloin yhtä lailla osa koko valtakuntaa kuin se oli esimerkiksi 1930-luvun alussa. Ohto Mannisen tutkimuksesta

⁷Juha Siltala arvioi, että juuri häpeän toinen kierros tai kerros on ”kansalaissoadan trauman” ydin-kysymys. Juha Siltala: *Etninen puhdistus Suomessa 1918*. Historiallinen Aikakauskirja 3/1993.

⁸Aikaisempi arvio uhrien määrästä on 290. Lisäksi surmattiin kaikki Tampereella oleskelleet venäläiset ja venäläisinä pidetyt.

⁹Siteeraan Calleyn ajatuksia Biltonin ja Simin teoksen kautta.

¹⁰Etelä-Pohjanmaan maaseudun luokkarakenteen ero suhteessa muun Pohjanmaan maaseutuun käy helposti ilmi esimerkiksi väitöskirjani tilastotaulukoista. Ks. Matti Peltonen: *Talolliset ja torpparit*. Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa. Historiallisia tutkimuksia 164. Jyväskylä 1992, 366–369.

Kansannoususta armeijaksi (1974) käy melko runsaan aineiston nojalla ilmi, kuinka laajalti väestö valkoisen Suomen puolella oli selvillä alusta lähtien sodan sisällissotaluonteesta.¹¹ Miksi Etelä-Pohjanmaalla oli helppo johtaa harhaan vain talollispoikia?

KIELI JA TODELLISUUS

Ylikankaan teoksen vastaanotossa on ollut yksi kiinnostava piirre. Tutkimus on toki lähes yksimielisesti tunnustettu tärkeäksi ja koskettavaksi. Mutta samalla on useissa arvosteluissa puututtu Ylikankaan käyttämiin kaunokirjallisiin keinoihin.¹² Ylikankaan kieli on kriitikoiden mielestä liian maalailevaa. Kielen sanotaan poikkeavan ärsyttävällä tavalla normaalikielestä. Kirja olisi ollut paljon parempi, jos kieli olisi niukan asiallista. Reagointi Ylikankaan kirjoitustapaan on sikäli odottamaton, että yleensä hiukankin persoonallisemmin kirjoittavat tutkijat saavat tunnustusta. Erikoista on myös se, että Ylikankaan Tampere-kirjan tyylistä ei puhuta tutkimuskohteen yhteydessä.

Kuitenkin *Tie Tampereelle* -kirjan tyylikei-

not ovat huolellisesti harkittuja. Eräiden keinojen valitseminen ei vaikuta tutkijan järkytymiseltä ja uhoamiselta, kuten Pekka Tarkka arvostelussaan esittää. On aivan ilmeistä, että Ylikangas valitsemillaan tyylikeinoilla välittää tutkimuskohteestaan lisäsävyjä. Lähes raamatullinen ylätyyli paisutuksineen kuului ilman muuta tuon ajan juhlapuheiden ja lehtikirjoitusten tyyliin. Ei se olisi pispalalaisia tai ylistarolaisia häirinnyt. Kautta linjan taiten viljelty hirtehhuumori tuo esiin myös erään mielenmaltin säilytyskeinon täysin toivottomissa tilanteissa. Varsinkin järkyttävän loppunäytöksen kuvauksessa kertomus teloitetusta talonmiehestä – koska pitihän joka talosta edes talonmies ampua – tai toteamus uusista kengistä punaisuuden merkinä ja siten teloitustuomion aiheena – eihän köyhällä voi olla uusia kenkiä, vaan niiden täytyy olla varastetut – voisivat yhtä hyvin olla aikalaisten viljelemiä kaskuja. Tuomalla jatkuvasti esille yksityiskohtia – esim. kurittomuuden, pelon ja pelkuruuden tai lasten kokemukset – Ylikangas rakentaa kirjassaan taitavasti ja huolellisesti kuvauksen tavallisten ihmisten kokemuksista ja tunteista. Kirjoittamisessa on käytettävä kerronnan keinoja.

¹¹Ohto Manninen: *Kansannoususta armeijaksi*. Asevelvollisuuden toimeenpano ja siihen suhtautuminen valkoisessa Suomessa kevättalvella 1918. Historiallisia tutkimuksia 95, 1974. Mannerheimin 30.1.1918 antama venäläisille joukoille suunnattu, mutta myös suomeksi alueen sanomalehdissä julkaistu julistus, jossa korostettiin alkanutta selkkausta Suomen sisäisenä asiana, joka ”talonpoikien” ja ”työläisten” oli saatava itse ratkaista ilman venäläisten puuttumista, ilmaisi väestölle valkoisen puolen korkeimman johdon näkemyksen tilanteesta. Vrt. Hannu Soikkanen: *Kansalais-sota dokumentteina*. Valkoista ja punaista sanankäyttöä v. 1917–1918. 2. Sota. Helsinki: Tammi, 1969, 72–73. Sama sisältö oli Mannerheimin sanomalehdille antamissa haastatteluissa ja suojeluskunnille 6. helmikuuta annettussa julistuksessa.

Ks. Turo Manninen: *Vapaustaistelu, kansalaissota ja kapina*. Jyväskylä 1982, 86–88. Myös sanomalehdistön levittämät tiedot kevään 1918 yhteenottoa edeltäneistä aseellisista kahakoista esimerkiksi kesän 1917 maatalouslakkojen yhteydessä tai Helsingin ympäristössä (esim. Sipoon Nikkilässä) tai Viipurissa tammikuussa 1918 kertoivat konfliktin sisäisestä luonteesta. Kun tietoa todistettavasti oli saatavissa paljon, siitä tehdyt vastakkaiset johtopäätökset tulevat kiinnostaviksi ja tutkijoiden pitäisi pystyä selittämään mielipiteiden hajoaminen.

¹²Tässä suhteessa tiukimmat arvostelut ovat Pekka Tarkan (Helsingin Sanomat 29.8.1993) ja Viljo Rasilan (Historiallinen Aikakauskirja 3/1993).